

EESTI JALGPALLIKOHTUNIKE IDENTITEEDILOOME PRAKTIKAKOGUKONNAS

Kristina Viirsaar

Juhendaja: Halliki Põlda, PhD

Tallinna Ülikooli haridusteaduste instituut

Andragoogika ja täiskasvanuhariduse valdkond

ANNOTATSIOON

Jalgpallikohtunikud moodustavad praktikakogukonna, mille liikmeid ühendab jagatud kirk jalgpalli vastu ning ühised kogemused ja väärtused. Praktikakogukonna teooriale tuginedes käsitletakse artiklis, kuidas kohtunike kogemuslik ja sotsiaalne õppimine toetab professionaalset arengut ning kollektiivse ja individuaalse identiteedi kujunemist (Wenger-Trayner & Wenger-Trayner, 2015). Uurimuse teoreetiline raamistik hõlmab sotsiaalkonstruktivismi, identiteedimärkide ja narratiivse identiteedi teooriaid (Ehala, 2018; McAdams, 2001).

Analüüsi aluseks on narratiivintervjuud, mis viidi läbi vähemalt viieaastase kogemusega litsentseeritud Eesti jalgpallikohtunike seas. Tulemused näitavad, et praktikakogukond pakub liikmetele professionaalset tuge, sotsiaalset sidusust ja kuuluvustunnet, mis on olulised identiteedi ja enesemääratluse kujunemiseks. Kohtunike jagatud narratiivid ja ühised kogemused, sealhulgas mängusituatsioonid ja suhted mängijate või fännidega, aitavad luua ühtse kogukonnatunde ja tugevdavad nende identiteeti.

Praktikakogukonnal on oluline roll mitte ainult kutseoskuste arendamisel, vaid ka isikliku ja kollektiivse enesemääratluse toetamisel. Uurimistöö tulemused pakuvad teoreetilist panust praktikakogukondade identiteediloo mõistmise ning praktilist väärtust Eesti Jalgpalli Liidule kogukonnatunde ja jalgpallikohtunike professionaalse identiteedi edendamisel.

Märksõnad: praktikakogukonnad, sotsiaalne õppimine, kogukonnad, enesemääratlus, jalgpallikultuur, identiteedi mõjutajad

SISSEJUHATUS

Jalgpall aitab luua tugevaid ja ühtehoidvaid kogukondi, tuues kokku ühise huviga inimesi, kelleks on mängijaid, treenerid, fännid ja kohtunikud. See pakub inimestele kuuluvustunnet ja võimaldab luua uusi sotsiaalseid sidemeid. Lisaks kehalise aktiivsuse pakkumisele on jalgpallil oluline roll elu emotsionaalse poole alles hoidmisel ja kogukondlikkuse arendamisel (EJL, 2022). Eesti Jalgpalli Liidu (edaspidi EJL) kohtunike komisjoni liige Uno Tutk on märkinud, et kõik ei saa olla mängijad, aga kohtunikud on mängu olulised osapooled, kelle otsustest sõltub suuresti see, kas mängu armastatakse või vihatakse, ning nende töö ei jäta kedagi ükskõikseks. Eestis aktiivselt tegutsevaid jalgpallikohtunike on ligikaudu 450, kellest umbes 10% moodustavad naised (EJL, 2024). Eestis tegutsevad jalgpallikohtunikud vabatahtlikkuse alusel ühise eesmärgi nimel - tagada kvaliteetne mäng, mis vastab Federation Internationale de Football Association-i (edaspidi FIFA) ja üle-euroopalisel the Union of European Football Associations-i (edaspidi UEFA) reeglistikele.

Jalgpallikohtunikud moodustavad omaette praktikakogukonna. Wenger-Trayneri ja Wenger-Trayneri (2015) järgi on praktikakogukonnad grupp inimesi, kes jagavad huvi või kirge mingi tegevuse või valdkonna vastu ning õpivad seda paremini tegema läbi regulaarse omavahelise suhtluse, pakkudes elukestvat dünaamilist õppekeskkonda, kus kõik liikmed saavad õppida. Jalgpallikohtunikud jagavad ühist huvi ja kirge jalgpalli vastu ning õpivad oma oskusi pidevas suhtluses ja koostöös. EJL jalgpallikohtunike arengukavas 2020–2024 on märgitud: “Kõik jalgpallikohtunikud peavad tundma, et nad on üks kogukond”. Kogukonna tunde loomiseks korraldatakse kohtunikele seminare, ühistreeninguid ja kord aastas kohtunike konverents, kus väärtustatakse kohtunike saavutusi ning soodustatakse sõprussuhete loomist.

Jalgpallikohtunike identiteet hõlmab nii individuaalset enesemääratlust kui ka kuuluvust kogukonda. Identiteeti on aegade jooksul uuritud erinevates teadusvaldkondades, kuid senini ühtset definitsiooni sellele pole. Martin Ehala (2018) käsitleb identiteeti kui dünaamilist ja kollektiivse kuuluvuse väljendust. Jalgpallikohtunike kogukonna identiteedi analüüsiks kasutan identiteedimärkide ja narratiivse identiteedi teooriate käsitlusi. Identiteeti on võimalik uurida ka läbi rollide prisma, mille kaudu inimesed end määratlevad ja tähendusi omistavad. Need rollid on tihedalt seotud sotsiaalse ja kultuurilise kontekstiga, milles indiviidid tegutsevad (Stryker & Burke, 2000; Ehala, 2018), olgu selleks kultuuriruum, sotsiaalne grupp või subkultuur(nagu jalgpalli kogukond), mis loob raamistikku, mille kaudu identiteeti konstrueeritakse ja väljendatakse. Narratiivse identiteedi teooria kohaselt konstrueerivad indiviidid oma identiteeti lugude kaudu (McAdams, 2001). Jalgpallikohtunike puhul ei kujune identiteet ainult läbi formaalsete rollide ja sotsiaalsete ootuste, vaid ka isiklike

narratiivide kaudu, mida nad enda kohta loovad ja jagavad. Need lood, alates keerulistest mängusituatsioonidest kuni suheteni mängijate ja fännidega, aitavad kohtunikel luua arusaama oma professionaalsest arengust ja enesemääratlusest.

Varasemalt on uuritud Eesti jalgpallikohtunike tööd kui tõsise vabaaja veetmist (Seil, 2023), füüsilist ja vaimset töökeskkonda ja kehalist võimekust (Pikat, 2022; Goroško, 2017; Matikainen, 2017). Kogukonna uuringuid on läbi viidud Eesti jalgpalli spordiklubides (Lepik, 2016; Reinu, 2021; Tamberg, 2023) ja uuritud on ka jalgpalli mõju kollektiivse identiteedilooale (Mäesalu, 2014). Minule teadaolevalt ei ole uuritud jalgpallikohtunike kogukonna mõju identiteedilooale, mis kujutab endast selle uurimistöö põhiküsimust ja selle uudsust. Seminaritöö eesmärgiks on selgitada välja jalgpallikohtunike kogemused praktikakogukonnale ning selle rollile identiteedilooes. Lähtuvalt eesmärgist püsisin uurimisküsimuse: **Millise tähenduse annavad jalgpallikohtunikud praktikakogukonnale ja selle rollile jalgpallikohtuniku identiteedilooes?** Uurimuse aluseks kasutan jalgpallikohtunike käest narratiivintervjuu meetodil kogutud ja analüüsitud materjali. Seminaritöö valimi moodustavad EJL litsentseeritud jalgpallikohtunikud (n=3), kes on vähemalt 5 aastat kohtunikuna tegutsenud.

Uuringul on olulised teoreetilised ja praktilised tulemused. Teoreetilisel tasandil aitab see uuring paremini mõista identiteediloo protsesse praktikakogukondades. Praktilisel tasandil annab see uuring väärtuslikke teadmisi EJL-ile ja jalgpallikohtunikele, mida saab kasutada kogukonnatunde edendamiseks ja jalgpallikohtunike identiteedi tugevdamiseks.

IDENTITEET JA PRAKTIKAKOGUKOND

Identiteeti käsitlevad teooriad eristavad inimese mina kontseptsiooni, kuidas ta end ümbritsevad keskkonnas tajub. Sotsiaalkonstruktivistlikust käsitluses on identiteet sotsiaalselt konstrueeritud (Valk, 2003). Sotsiaalset interaktsiooni võib näha identiteedi kujunemise eeldusena. Martin Ehala (2018) käsitluse kohaselt on sotsiaalne identiteet konstrueerunud indiviidi eelistustest kuuluda erinevatesse sotsiaalsetesse ja professionaalsetesse rühmadesse, ning nende kontekstuaalsus (nt kuluuriline, keeleline) on märgiline mõjutaja identiteedi kujundamisel. Identiteet kujuneb pidevalt ajas ning interaktsioonis teistega, inimese minapilt tuleneb teadmisest ja tundest kuuluda sotsiaalsetesse gruppidesse. Sotsiaalkonstruktivismi alusel on õppimine pidev protsess, kus indiviidid konstrueerivad oma arusaamu ja teadmisi suhtluses teistega. Õppimine toimub kontekstis, kus teadmised on seotud konkreetsete oludega ja ülesannetega. (Merriam & Bierema, 2013). Indiviidid püüavad mõista maailma, milles nad elavad ja töötavad. Nad loovad subjektiivseid tähendusi oma kogemustele -

tähtsusi, mis on suunatud teatud objektidele või asjadele (Creswell, 2007). Sotsiaalne suhtlus selles kontekstis aitab luua uusi seoseid ja süvendada arusaamist.

Jean Lave ja Etienne Wenger (1991) on uurinud praktikakogukonna fenomeni kaudu sotsiaalset õppimist. Praktikakogukonna moodustavad inimesed, kes omavahel suheldes jagavad oma kindla valdkonna teadmisi ja kogemusi (Wenger-Trayner & Wenger-Trayner, 2015). Praktikakogukonna liikmed jagavad ühist erialast huvi ning soovivad oma valdkonnateadmiste jagamise kaudu täiendada enda erialaseid teadmisi, edendada valdkonna üldist taset ning toetada oma professionaalset arengut (Lave & Wenger, 1991). Sotsiaalne osalemine ja kogukonna liikmete omavaheline kogemuste jagamine võimaldab õppida, areneda ja toetada teineteiste arengut. Õppimine toimub siis, kui tegevusele antakse tähendus. Praktikakogukond loob oma liikmetele keskkonna, kus nad saavad professionaalselt ja sisuliselt õppida, ning seda ühendab kogukonna liikmete ühine õppimisajalugu (Wenger, 1998). Praktikakogukondades ei toimu ainult algajate õpetamine, see on elukestev dünaamiline õppekeskkond, mis hõlmab kõigi kogukonnaliikmete õppimist. (Wenger-Trayner & Wenger-Trayner, 2015).

Sotsiaalne keskkond ja praktikakogukonnas osalemine on osa identiteedi kujunemisest. Praktikakogukondades toimub pidev teadmiste ja kogemuste jagamine, mis aitab kaasa liikmete identiteedi kujunemisele (Lave & Wenger, 1991). Erving Goffmani (1959) sotsiaalse identiteedi teooria keskmes on idee, et indiviidi eneseväljendus ja enesetajumine on põimunud tema kuuluvusega erinevatesse sotsiaalsetesse suhetesse ja gruppidesse. Martin Ehala (2018) toob välja, et identiteet hõlmab nii isiklikku enesemääratlust, kui ka kollektiivset kuuluvust. Ehala (2018) jagab kollektiivse identiteedi kaheks tasandiks, kus makrotasandil on ühine identiteedimärgi kujutus ja mikrotasandil identiteedimanneki identiteediväljendus. Jalgpallikohtunike kontekstis tähendab see, et nende identiteet kujuneb pidevalt läbi sotsiaalse interaktsiooni ning kogukonna toetuse. Makrotasandil väljendub identiteet ühiste normide, väärtuste ja märkide kaudu, mis on seotud jalgpallikohtunike kutsealase identiteedi ja professionaalsuse tunnustamisega. See võib hõlmata näiteks ametlikke regulatsioone, kutseoskuste standardeid ja üldiselt aktsepteeritud käitumisnorme, mis määratlevad, kuidas kohtunikud oma rolle täidavad ning milliseid väärtusi nad oma tegevuses esindavad. Mikrotasandil aga kajastub identiteedi väljendus individuaalses eneseväljenduses ja kogemuste jagamises, mis toimub otse praktikakogukonnas, näiteks kohtunike omavahelised suhtlused nagu arutelud mängusituatsioonidest, eriarvamused ja toetused, mis aitavad neil oma identiteeti tugevdada ja üksteise kogemustest õppida. Kohtunike identiteet kujuneb seega ka läbi isiklike lugude, mida

nad jagavad ning kogemusi, mida nad elavad läbi mänguväljakul. Viimane toetab McAdamsi (2001) narratiivse identiteedi teooriat, mille kohaselt indiviid konstrueerib oma identiteedi lugude ehk isiklike narratiivide kaudu. Kogukonna praktikaga seotud narratiivid võimaldavad kohtunikel mõtestada oma kogemusi ja jagada omavahel õppetunde, mis on saadud nii positiivsetest kui ka negatiivsetest olukordadest. Kohtunikud õpivad üksteiselt, jagades oma lugusid, mis aitavad luua kuuluvustunnet ja tugevdada kogukonna identiteeti.

Osalemine praktikakogukonnas on oluline osa identiteedi kujunemisest, pakkudes platvormi teadmiste ja oskuste jagamiseks ning ühiste väärtuste ja huvide jagamiseks teistega (Lave & Wenger, 1991). Praktikakogukonnad pakuvad kuuluvustunnet, tuge ja tunnustust (Lave & Wenger, 1991), mis on olulised identiteedi kujunemiseks. Osalejad omandavad uusi teadmisi ja oskusi, mis aitavad neil oma identiteeti lihvida ja arendada (Connolly, 2008). See toetab kuuluvustunde, enesekindluse ja eneseväljenduse arengut, mis omakorda mõjutavad identiteedi kujunemist.

JALGPALLIKOHTUNIKE PRAKTIKAKOGUKOND

Jalgpall on Eestis populaarne meeskonnaspordiala. See ühendab inimesi igas vanuses ja ühiskonnakihtides, pakkudes kuuluvustunnet, uusi sotsiaalseid sidemeid ja emotsionaalset tuge (EJL, 2022). Wenger ja Lave (1991) rõhutavad, et identiteet on dünaamiline ja pidevalt arenev protsess, mis kujuneb läbi jagatud praktikate ja väärtuste. Jalgpallikohtunikud, kelle ülesandeks on tagada mängu õiglane kulgemine, moodustavad selge praktikakogukonna, kus liikmeid seob ühine kirg jalgpalli vastu ning regulaarsed kohtumised ja seminarid, pidev teadmiste ja kogemuste vahetamine - selgelt nähtavad. Kohtunike identiteedi kujunemisel mängivad olulist rolli nii sotsiaalne sidusus kui ka õpikogemused. Erving Goffmani (1959) sotsiaalse identiteedi teooria rõhutab, et indiviidi eneseväljendus ja enesetajumine on tihedalt seotud sotsiaalsete suhete ja gruppidega, kuhu ta kuulub. Jalgpallikohtunike puhul on nende sotsiaalne identiteet tihedalt seotud just praktikakogukonnaga. Määratleb nende rolli, väärtused ja ootused ning pakub raamistikku eneseväljenduseks (Wenger, 1998).

Uuringutest on selgunud, et kohtunikuks olemine on oluline osa indiviidi identiteedist. Stone (2007) oma artiklis, mis käsitles jalgpalli rolli igapäeva elus tõi välja, et jalgpalli toetamisega kaasneb kollektiivne kuulumistunne ning osa identiteedist, mida indiviid sõltuvalt kontekstist eneseväljendamiseks esile toob. Phillis ja Fairley (2014) uurisid Austraalia jalgpallikohtunike arusaamu kohtunikuks olemisest ja selle olemust tõsise vabaaja veetmise osana, leidsid, et kohtunikud peavad oma tööd oluliseks identiteedi osaks, pühendades sellele märkimisväärselt aega, energiat ja pühendumust. See pühendumus ja ühine kogemus aitavad

kaasa tugevate sotsiaalsete sidemete loomisele teiste kohtunikega ning toetavad ühtse identiteedi kujunemist. Eesti jalgpallikohtunike kogukonnas ilmneb sarnane trend. Regulaarsed kohtumised ja seminarid, kus jagatakse teadmisi ja kogemusi, loovad tugevaid sidemeid ja toetavad ühtset identiteeti kohtunike hulgas. Need tegevused mitte ainult ei aita kohtunikel areneda professionaalselt, vaid pakuvad ka sotsiaalset tuge ja kuuluvustunnet, mis on oluline nende üldise heaolu seisukohalt.

Lepiku (2016) uuring FC Flora kogukonna kohta kinnitas Wenger ja Lave (1991) praktikakogukondade identiteedi kontseptsiooni, mille alusel on identiteet dünaamiline protsess, mis kujuneb läbi jagatud praktikate, väärtuste ja teadmiste. Uuring näitas, et kuigi jalgpallikogukonnas on ühised väärtused ja eesmärgid, on liikmete kogemused ja ootused erinevad. Mõned on pühendunud fännid, kes osalevad regulaarselt, teised aga toetavad klubi passiivsemalt. See mitmekesisus peegeldab jalgpallikogukondade laiemat sotsiaalset konteksti, mis on kujunenud ajaloo, kultuuri ja poliitika mõjul. Jalgpallikohtunike praktikakogukonnas on sarnane mitmekesisus. On kohtunikke, kes on pühendunud oma ametile ja pühendavad sellele märkimisväärselt aega ja energiat. Osa kohtunike aga teeb seda hobina. See mitmekesisus on loomulik ja ei vähenda praktikakogukonna tähtsust kohtunike identiteedi kujunemisel.

Jalgpallikohtunike praktikakogukond on tugevalt seotud nende sotsiaalse identiteedi kujunemisega. Kohtunike ühtsus ja pidev õppimine ning kogemuste jagamine loob tugeva aluse nende professionaalsele ja isiklikule arengule. See kogukond pakub mitte ainult professionaalset tuge ja eneseteostust, vaid ka olulist sotsiaalset sidusust ja kuuluvustunnet, mis on määrava tähtsusega nende identiteedi ja enesemääratluse kujunemisel.

METOODIKA

Andmete kogumise protseduur

Andmed on kogutud kasutades kvalitatiivset andmekogumismeetodit. Kvalitatiivse uurimuse eesmärk on uuritavat nähtust mõista (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2007). Uuringu eesmärk on selgitada välja jalgpallikohtunike kogemused praktikakogukonna ja selle rolli kohta identiteediloomes, mistõttu valisin andmete kogumise meetodiks narratiivintervjuud. Narratiivintervjuu on kvalitatiivne uurimismeetod, mille eesmärk on anda vastajale võimalus jagada oma kogemusi ja mõtteid vabalt, ilma intervjuuerija liigse sekkumiseta, vähendades sellega uurija suunavat mõju vastustele (Lagerspetz, 2017). See lähenemine võimaldas vastajal rääkida ootamatutest ja olulistest asjadest, mida uurija ei pruugi osata ette näha, ning keskendub sellele, et vastaja ise määrab, millised teemad ja sündmused tema loos tähtsad on. Kuna vastajal on kontroll oma narratiivi üle, pakub see sügavama ja mitmekülgsema ülevaate tema kogemustest ja tunnetest, mis struktureeritud intervjuude või ankeetküsitluste puhul võivad tähelepanuta jääda. Seetõttu aitab narratiivintervjuu uurijal jõuda lähemale vastaja "tegelikele" mõtetele, kuna vestlus toimub loomulikus ja mittesuunatud vormis (Lagerspetz, 2017). Intervjuu usaldusväärsust võib nõrgendada intervjueeritava kalduvus anda sotsiaalselt soovitavaid vastuseid (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2007). Sihtrühma intervjuud toimusid vahemikus 23. september–31. oktoober 2024. Intervjuud kestsid 45 minutit kuni 1 tund ja 15 minutit. Kõik intervjuud on transkribeeritud Microsoft Wordi transkribeerimistööriista abil. Tööriist tuvastab kõne ning teisendab selle tekstiks, mida redigeerisin manuaalselt, et eemaldada võimalikud ebatäpsused. Üks intervjuu on läbi viidud inglise keeles ja tõlgitud autori poolt eesti keelde. Tõlkimisel keskenduti täpsusele ja intervjueeritava algse tähenduse võimalikult täpsele edastamisele. Kõik andmed on anonümiseeritud, intervjueeritavad on tähistatud tähega A ja intervjuu toimumise aeg on esitatud numbrilise järjekorraga (A1, A2, A3), number vastab konkreetse intervjuu toimumise ajale.

Valimi kirjeldus ja andmete analüüs

Sihipärase valimi moodustasid 3 jalgpallikohtunikku vanuses 20–30, kes on tegevad kohtunikud olnud 3 kuni 5 aastat, kellest kaks oli eestlast ja üks välismaalane. Kohtunike kontaktid edastas EJL jalgpallikohtunike Põhja ringkonna juht. Sihipärane valim tagab suurema tõenäosusega, et uuritav nähtus on esindatud piisavalt, et tuua esile nähtuse olulised jooned (Saldana, 2010). Sihipärane valim oli teadlik otsus, et kaasata uuringusse kohtunikke, kes on tegutsenud üle kolme aasta, mis tagas, et intervjueeritavad on kogukonnas piisavalt osalenud, et mõista ja tajuda uuritavat nähtust.

Andmete analüüs tugineb kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodile, mille eesmärk on struktureerida osalejate vastused kategooriatena. Analüüsiprotsessis sain seitse peamist kategooriat ja nende all alakategooriad, mis aitasid täpsemalt kirjeldada uuritavat nähtust. Kategooriad lõin vastavalt vastustest ilmnenu narratiividele ning süstematiseerisin need. Tabelis 1 on esitatud andmete analüüsi tulemusel saadud kategooriad ja alakategooriad. Kategooriate kaudu kujunenud mustrid ja seosed aitasid vastata uurimisküsimusele ning mõista jalgpallikohtunike kogemusi, arusaamu ja motivatsiooni.

Tabel 1.

Andmete analüüsi kategooriad ja alakategooriad.

Kategooria	Alakategooriad
Tahe kuuluda ja kogukonna tähendus	Kogukonda kuulumise soov ühiste eesmärkide saavutamine omavaheline toetus ja kuuluvus
Interaktsioon ja suhtelmine	meeskonnatöö suhted mängijate, treenerite ja pealtvaatajatega
Kohtuniku töö tähendus	kohtuniku töö väärtus ja tähendus isiklikus elus ühised väärtused ja mõju mängu õigluse ja objektiivsuse tagamine
Eneseareng ja elukestev õpe	töölased ambitsioonid soov arendada soov ületada väljakutseid professionaalse arengu täiendamine
Ühised normid ja väärtused	kohtunike eetika ühised normid ja reeglid professionaalsuse hoidmine
Jalgpall kui elustiil	kohtuniku töö kui elustiil hobi ja töö ühendamise huvi jalgpalli vastu ja selle mõju professionaalsusele

TULEMUSED

Tulemused toovad esile, kuidas kohtunike töö, professionaalsed suhted ja ühised väärtused aitavad kaasa nende enesetundmisele ja arengule. Erinevad kogemused ja interaktsioonid kogukonnas ja teiste jalgpalli kogukonna osapooltega kujundavad samuti kohtuniku rolli ja selle mõistmist.

Tahe kuuluda ja kogukonna tähendus

Jalgpalli kohtunike soov kuuluda kohtunike kogukonda on oluline osa nende motivatsioonist ning enesekindluse kujunemisel. Kohtunike kogukond pakub liikmetele nii professionaalset kui ka emotsionaalset tuge. Nad tajuvad, et pole oma koetuga üksi, jagades erinevaid mängu olukordi või kokkupuuteid mängijatega (näide 1). Kogukonna sidusust tajuvad kohtunikud jagatud väärtuste kaudu, nagu õiglus, professionaalsus ja lojaalsus (näide 2), ning ühtsustunde kaudu (näide 2, 3).

- (1) *“Sa nagu tunnetad seda, et et, et nagu teised on täpselt samasuguses seisus. Et ja, nagu noh, kõik kõik tegelevad samasuguste probleemidega.” (A1)*
- (2) *“..väärtused ja normid, no ongi meil ühine, on õiglustunne, siis on huvi või armastus jalgpalli vastu. Et see nagu ongi see asi, mis meid nagu koos hoiab, tekitab seda tunnet, et me oleme üks pere.” (A2)*
- (3) *“..tunnen, et oleme üks pere.” (A3)*

Kogukonna jätkusuutlikkus väljendub eelkõige nooremate kolleegide juhendamises ja nende arengu toetuses (näide 4, 5). Kogenumate kohtunike roll eeskujudena aitab uutel tulijatel oma oskusi arendada ning väärtuste ja standarditega kohaneda. Intervjueeritavate arvates on oluline kuuluvustunde tekkimisel tagasiside saamine, ühised kogunemised ja treeningud.

- (4) *“..kui on selline hästi konkreetne tagasiside, et mingid need kaks asja proovi paremini teha, siis minu arust see toimub nagu palju paremini ... minu jaoks see oli nagu nii-öelda töövõit, et nagu, kui ma näen, et, et ma tegin midagi paremaks.” (A1)*
- (5) *“Ma nagu ei tunne, et see oleks kuidagi selline kohustus, mis mul on, vaid ma teen seda, teen seda nagu heast tahtest, et annan näpunäiteid, siis ma olen ise kunagi samasuguses olukorras olnud ja ma lihtsalt samastun nendega.” (A2)*

Interaktsioon ja suhtlemine

Kohtuniku töö eeldab pidevat suhtlemist mängijate, treenerite ja kolleegidega. Professionaalsus ja oskus säilitada emotsionaalset distantssi on võtmetähtsusega (näide 6). Suhtlemine kolleegidega, sealhulgas nooremate kohtunike juhendamine ja õppimise toetamine, on olulised nii professionaalse kvaliteedi tagamiseks kui ka kogukonna tugevdamisel (näide 7). Eriti oluline on kiire ja täpne suhtlemine mängu ajal, kus kohtunikud kasutavad selgeid ja lühendatud signaale (näide 8).

(6) *“..see ongi lihtsalt jalgpalli võlu, et et läheb lihtsalt nii palju korda inimestele see, et et emotsioonid on seal mängus ja ise tuleb rahulikuks jääda, et, et teha seda, mida, mida sa saad teha. Ega siin muud ei olegi.” (A2)*

(7) *“..kui on nagu noh, inimesi, kellega sa saad nagu mingitel ühistel huvitavatel teemadel rääkida, et ägedam mängule minna, et siis seal on nagu see positiivne asi ka juures, et sa saad teiste kohtunikega suhelda ja niimoodi nagu rääkida ja kuna nad teevad sama tööd, siis nagu nad ongi, ainsad inimesed, ... kes saavad aru sinust ja kellega saab nagu nendel teemadel rääkida.” (A1)*

(8) *“..me kasutame palju lühendeid.”(A3)*

Eneseareng ja elukestev õpe

Kohtunikuks olemist käsitletakse osalejate poolt elukestva õppimise protsessina, mis ulatub kaugemale mängureeglite tundmisest. Kohtunikud tõid välja, et pidev õppimine on hädavajalik nii tehniliste oskuste täiendamiseks kui ka inimeste käitumise paremaks mõistmiseks ja analüüsimiseks. Muutused reeglites ja mängudünaamikas nõuavad järjepidevat kohanemist ning pidevat valmisolekut omandada uusi teadmisi.

Oluline roll õppimise protsessis omistati praktikakogukonnale. Tagasiside kolleegidelt ja kogemuste vahetamine mängisid võtmerolli professionaalse kompetentsuse arendamises. Kogukonnas jagatud kogemused aitavad vähendada otsustamisest tulenevat stressi ja suurendavad enesekindlust keerukates olukordades (näide 9). Õppimine ei ole suunatud üksnes tehnilistele aspektidele, vaid hõlmab ka pehmeid oskusi, nagu autoriteedi hoidmine, empatiline suhtlus ja emotsioonide kontroll (näide 10).

(9) *“..enda analüüsimine ja, ja küsimine teistelt kohtunik ehk et alati toetatakse üksteist ja kui sa kirjutadki näiteks oma regioonijuhile mingisuguse olukorra pärast,*

mis seal mängus oli, et mitte keegi ei ütle, et et mind ei huvita või et ma ei tea uuri ise välja, et alati aidatakse.” (A2)

(10) *“..väljaspoolt võib tunduda kohtuniku amet on lihtsalt nagu reeglite järgimine, aga tegelikult sa pead nagu kogu seda mängu kontrolli all hoidma ja üritama nagu mängijaid mitte ainult enda suhtes nagu rahulikuna hoida, vaid nagu selles mõttes ka, et nad nagu vastasmeeskonna, noh, et nad nagu endast välja läks, et nad ei hakkaks lõhkuma vastasmeeskonna mängijaid.” (A1)*

Ühised normid ja väärtused

Jalgpallikohtunike kogukond tugineb jagatud normidele ja väärtustele, mille keskmes on erapooletus, õiglus ja professionaalsus. Need põhimõtted loovad ühtse moraalse raamistiku, mis juhib kohtunike tegevust ja tugevdab nende kollektiivset identiteeti. Õiglustunne, mida rõhutati kui töö põhiolemust, ühendab kohtunikke ning aitab neil säilitada vastupidavust keerulistes olukordades (näide 11). Osalejad rõhutasid, et jagatud väärtused on olulised nii isiklikus professionaalsuses kui ka kogukonna maine hoidmisel, pakkudes tuge ja suuniseid ka kriitilistes olukordades.

(11) *“..põhiline jagatud väärtus on õiglustunne, mis meil kõigil on, lihtsalt peab olema.” (A2)*

Kohtunikutöö tähendus

Jalgpallikohtunikud tajuvad oma tööd mitte ainult ametina, vaid missioonina, mille kaudu on võimalik panustada jalgpalli arengusse ja säilitamisse (näide 12). Kohtuniku töö on osalejate jaoks kirk, mis peegeldab sügavat seotust spordikultuuriga ning pakub võimalust eneseteostuseks (näide 13).

(12) *“..ma justkui nagu sellega annaks midagi, et ma aitan neid mängu läbi viia. Ja siis sellega nagu panustada jalgpalli ja jalgpalli arengusse ka, et ma tunnen nagu sellist nagu suurt nagu missiooni rohkem..” (A2)*

(13) *“See pani mind eesti keelt õppima, mõistma eestlasi, mõistma eesti jalgpalli.” (A3)*

Kohtuniku roll võimaldab tunda end olulise osana spordimaailma arengust, kuid nõuab ka kõrget pingetaluvust ja professionaalset pühendumist, eriti emotsionaalselt ja

füüsiliselt intensiivsetes olukordades. Kohtunikud hindavad oma töö tähendust nii individuaalsel tasandil – isikliku kasvamise ja enesekindluse suurendamise kaudu (näide 14) – kui ka laiemas perspektiivis, nähes end spordi õiglasuse ja objektiivsuse tagajatena (näide 15).

(14) *“..on sealt veel tuld, on see, et et noh, kuna kohtunikuna sa oled ikkagist nagu noh, alati kui sa paned vile suu, siis sa oled nagu suures pildis selles mõttes, et see on nagu see hetk, kus kõik vaatavad sinu peale, nii publik kui ka mängijad, et minu arust see nagu sellist natukene nagu avaliku esinemisele kaasa aidanud. Et nagu inimeste ees enesekindlamana tunda, sest kohtunik on see, eriti, kui on palju pealtvaatajaid ja eriti kui on mingi tähtis otsus, meedia, penalti või abikohtunikuna tühistadki väravat, siis see on see koht, kus on kogu tähelepanu, millega toime tulla..” (A1)*

(15) *“Esiteks, kohtunik ei ole väljakul, et hinnata mängijaid, vaid et hoida mängu turvalisust, ükskõik mis olukorras on alati vaja tagada turvaline ja õiglane mäng kõigile osapooltele.” (A3)*

Jalgpall kui eluviis

Jalgpallikohtunike jaoks on jalgpall palju enam kui töö või hobi, see on eluviis, mis kujundab nende igapäevaelu ja enesetunnetust (näide 16).

(16) *“..motivatsioon nagu paremaks saada, tippu jõuda, selles mõttes, et see oleneb ka nagu noh, see on selline pikaajaline protsess nagu tagasisidega, et mingi hetk nagu noh, see saab, sinu töö osaks, et sa, et see noh ütleme, kui ma tean, et ma tegin õige otsuse ja tuleb negatiivne tagasiside, siis, siis see nagu ei mõjuta mind üldse. Et pigem on nagu see, et noh, see on see nagu niisugune teine aspekt, et kui ma tean, et ma tegin halva otsuse näiteks vale otsuse või polnud kindel ja ma saan tagasisidet, et siis see hakkab nagu mõjutama.” (A1)*

Sellised kogemused näitavad, kuidas kohtunikel tuleb toime tulla mitte ainult välise kriitika, vaid ka sisemise eneserefleksiooniga, mis aitab arendada vastupidavust ja oskust eristada olulist ebaolulisest, keskendudes pidevale enesetäiustamisele. Kohtunike jaoks on jalgpall seega mitte ainult kirg, vaid ka pidev õppetund elust ja enesearengust.

ARUTELU

Jalgpallikohtunikud moodustavad selge praktikakogukonna, kus jagatud väärtused, normid ja kogemused mängivad olulist rolli nende identiteedi kujunemisel. Lave ja Wenger (1991) praktikakogukonna teooria kohaselt on sellised kogukonnad olulised sotsiaalse õppimise keskkonnad, kus jagatud kogemused ja teadmised aitavad kaasa liikmete arengule. Uuringus kinnitavad kohtunike kogemused, et nende kogukond ei toimi üksnes professionaalsete oskuste arendamise platvormina, vaid toetab ka isiklikku arengut ja identiteedi loomist.

Praktikakogukonna tähendus jalgpallikohtunikele on enam kui professionaalne arengu, sest see kujundab ka kohtunike enesetaju ja identiteeti. Jagatud väärtused loovad tugeva moraalse raamistiku, mille kaudu kohtunikud suudavad oma tegevust koordineerida ning kolleegidelt tuge saada. Kogukondlik kuuluvus ja jagatud väärtuste raamistik loob oma liikmetele turvalise ja toetava keskkonna, kus professionaalne ja sotsiaalne areng on omavahel tihedalt seotud (Wenger-Trayner & Wenger-Trayneri, 2015). Uuringust selgus, et kogukonna sidusus ja kolleegide toetus mängivad olulist rolli nii kohtunike professionaalses arengus, kui ka enesekindluse tõstmisel, eriti keerukates mängusituatsioonides. Näiteks keerulised olukorrad mänguväljakul, kus otsused võivad olla vaidlusalused, toovad esile kogukonna olulisuse: kogemuste jagamine ja kolleegide tagasiside aitavad kohtunikel oma tegevust analüüsida ja enesekindlust taastada. Praktikakogukonnas õppimine toimub siis, kui tegevusele antakse tähendus (Wenger, 1998). Kohtunike narratiivid mängusituatsioonidest ja otsuste langetamisest kinnitavad seda lähenemist, sest need aitavad neil mõista oma rolli ja tugevdada kuuluvustunnet kogukonnas.

Kohtunike identiteedi kujunemine ei ole pelgalt ametliku rolli täitmine, vaid tihedalt seotud ka isiklike narratiivide ja tähendusloomega. McAdamsi (2001) narratiivse identiteedi teooria kohaselt kujundab inimene oma identiteeti läbi isiklike lugude, mis seovad kogemused ja nende tähenduse. Käesolevas uuringus ilmnes, et kohtunikud kasutavad oma lugusid nii eneseväljenduseks kui ka kogukonnatunde tugevdamiseks. Näiteks keeruliste mängusituatsioonide jagamine kolleegidega aitab neil oma identiteeti mõtestada ja kinnistada. Kohtunike töö laiem missioonitunne, mis on seotud õiguse ja objektiivsuse tagamisega jalgpallis, kinnitab nende professionaalsust ja tugevdab kuuluvust kogukonda. Lisaks toetab see töö spordi arengut, mis annab kohtunikele tähendusrikka eneseteostuse võimaluse. Identiteet hõlmab nii individuaalset enesemääratlust kui ka kollektiivset kuuluvust (Ehala, 2018). Kohtunike puhul on kollektiivne identiteet seotud ühiste normide ja väärtustega, mida nad oma tegevuses järgivad.

Jalgpallikohtunike praktikakogukond on ka elukestva õppe keskkond. Wenger ja Lave (1991) käsitlevad praktikakogukonda kui dünaamilist keskkonda, kus teadmiste ja kogemuste jagamine toimub pidevalt ning hõlmab kõiki kogukonna liikmeid. Uuring kinnitas, et kohtunikud arendavad mitte ainult tehnilisi, vaid ka pehmeid oskusi, nagu emotsioonide juhtimine ja stressiga toimetulek. Need oskused aitavad neil keerulistes olukordades enesekindlust säilitada ja oma professionaalset rolli tõhusalt täita.

Uuringust selgunud praktikakogukonna tähtsust silmas pidades võiks EJL integreerida jalgpallikohtunikele tegevusi, mis toetavad kohtunike kuuluvustunnet ja professionaalset arengut. Ametlikult luua mentorprogramm, kus kogenumad kohtunikud aitavad noorematel kolleegidel praktikas kohaneda ning keerulistes olukordades enesekindlust leida. Selline lähenemine võimaldaks mitte ainult jagada kogemusi, vaid ka tugevdada kogukondlikke sidemeid. Samuti võiks EJL luua regulaarseid kohtunikekogukonna töötoad ja kovisioonigrupid, kus kohtunikud saaksid jagada oma kogemusi ja arutada keerulisi olukordi. See aitaks süvendada narratiivset õppimist ja toetada identiteedi kujunemist vastavalt McAdamsi teooriale, luues tähenduslikku seost igapäevaste otsuste ja isikliku arenguga. Lõpuks võiks kaaluda spetsiaalsete koolitusprogrammide lisamist, mis keskenduvad pehmetele oskustele, nagu stressijuhtimine, emotsioonide kontroll ja kommunikatsioonivõtted. Need oskused on eriti olulised pingelistes mängusituatsioonides toimetulemiseks ning aitavad tugevdada kohtunike professionaalsust ja kuuluvust praktikakogukonda.

KOKKUVÕTE

Jalgpallikohtunikud moodustavad tugeva praktikakogukonna, mille liikmeid ühendavad jagatud väärtused, normid ja kirg jalgpalli vastu. Uurimus kinnitab, et kogukond mängib olulist rolli kohtunike identiteediloomes protsessis, pakkudes nii professionaalset tuge kui ka emotsionaalset kuuluvustunnet. Praktikakogukond toimib õppimise ja arengu keskkonnana, kus jagatud kogemused, regulaarne tagasiside ja ühised tegevused aitavad liikmetel arendada oma professionaalseid oskusi ja tugevdada kuuluvustunnet.

Kohtuniku töö ja roll ulatuvad kaugemale ametlikest funktsioonidest, kujutades endast missiooni, mille kaudu panustatakse jalgpalli arengusse ja kogukonna sidususe loomisse. Kohtunikuks olemine ei tähenda pelgalt mängureeglite järgimist, vaid nõuab ka emotsionaalset tasakaalu, suhtlemisoskust ja õiglustunnet. Jalgpallikohtunikud näevad oma rolli kui eluviisi, mis ühendab professionaalsed, isiklikud ja sotsiaalsed tahud, pakkudes neile rahuldust ja tähendusrikkust. Käesolev uurimus tõstab esile praktikakogukonna tähtsuse

identiteedi kujundamisel ning avab uusi võimalusi kogukondade rolli ja toimetehhanismide edasiseks uurimiseks.

Kuigi uuring valgustab jalgpallikohtunike praktikakogukonna tähtsust ja identiteediloomet protsessi, tuleb arvestada mitmete piirangutega. Esiteks võib andmete kogumise meetod, näiteks intervjuud ja osalejate isiklikud narratiivid, sisaldada subjektiivsust, mis võib mõjutada tulemuste üldistatavust. Samuti on oluline märkida, et uuringus osales piiratud hulk kohtunikke, mis ei pruugi kajastada kogukonna kõigi liikmete kogemusi ja seisukohti.

Edasised uuringud võiksid keskenduda laiemale osalejate valimile ja kasutada erinevaid metodoloogiaid, et uurida praktikakogukonna mõju sügavamalt ja anda veelgi põhjalikum ülevaade sellest, kuidas kogukond toetab professionaalset arengut ja identiteedi kujunemist.

ALLIKAD

- Connolly, B. (2008). *Adult Learning in Groups*. New York: Open university Press.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. London: Sage Publications Inc.
- Eesti Jalgpalli Liit. (2020). *EJL kohtunike osakonna arengukava 2020-2024*. Tallinn.
- Eesti Jalgpalli Liit. (2021). *Strateegiline arengukava 2021–2025*. Tallinn
- Eesti Jalgpalli Liit. (2022). *Eesti jalgpalli jätkusuutlikkuse strateegia 2023-2030*. Tallinn
- Eesti Jalgpalli Liit. (2024). *Eesti Jalgpalli Liit [koduleht]*. Vaadatud [15.03.2024]. Saadud aadressilt <https://jalgpall.ee>
- Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. (2007). *Uuri ja kirjuta*. [Tõlgitud eesti keelde] Tallinn: Kirjastus Medicina.
- Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. Edinburgh: University of Edinburgh, Social Sciences Research Centre. Saadud aadressilt: https://monoskop.org/images/1/19/Goffman_Erving_The_Presentation_of_Self_in_Everyday_Life.pdf
- Goroško, S. (2017). *Jalgpallikohtuniku tööd iseloomustavad aspektid ja sooritust mõjutavad tegurid*. [Bakalaureusetöö]. Tartu: Tartu Ülikool.
- Lagerspetz, M. (2017). *Ühiskonna uurimise meetodid. Sissejuhatus ja väljajuhatus*. Tallinn TLÜ Kirjastus
- Lave, J & Wenger, E. (1991) *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Lepik, M. (2016). *Kogukonna arendamine jalgpalliklubis FC Flora*. [Bakalaureusetöö] Tartu: Tartu Ülikool.
- Lipp, A-G. (2023). *Spordisündmuste edendamise võimalused kasutusel olevate töömeetodite näitel MTÜ JK Vapruses*. [Lõputöö] Pärnu: Tartu Ülikool.
- Matikainen, V. (2017). *Jalgpallikohtuniku kehalise koormuse näitajad erineva tasemega jalgpalliliiga matšides*. [Bakalaureusetöö]. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Merriam, S. B., & Bierema, L. L. (2013). *Linking Theory and Practice [Chapter 2]*. John Wiley & Sons, Incorporated, ProQuest Ebook Central.
- Mäesalu, M. (2014). *Jalgpalli roll identiteediloomes: kollektiivse identiteedi loomine ja võõra konstrueerimine jalgpallufännluses*. [Bakalaureusetöö] Tartu: Tartu Ülikool.
- Märja, T., Lõhmus, M., Jõgi, L. (2021). *Andragoogika. Raamat täiskasvanute õppimisest ja õpetamisest*. [I osa Täiskasvanute õppimine ja õpetamine, Talvi Märja, 7-62]. Tallinn: Atlex

- Pikat, M.-J. (2022). Eesti jalgpallikohtunike füüsiline ja vaimne töökeskkond. [Magistritöö]. Tartu: Eesti Maaülikool.
- Phillis, P., Fairley, S. (2014). Umpiring A Serious Leisure Choice, *Journal of Leisure Research*, 46 (2), 184-202.
- Reinu, B. (2021). Kogukonna kasvatamine läbi turunduskommunikatsiooni Pärnu JK Vapruse näitel. [Lõputöö]. Pärnu: Tartu ülikool
- Saldana, J. (2010). *The Coding Manual for qualitative researchers*. London: SAGE Publications.
- Seil, K. (2023). Jalgpallikohtuniku töö kui tõsine vaba aeg. [Bakalaureusetöö] Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Stone, C. (2007) The Role of Football in Everyday Life. *Soccer & Society*. 8:2-3, 169-184
- Valk, Aune. (2003). Identiteet. Isiksusepsühholoogia. Toim: J Allik, A Realo, K Konstabel. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
- Wenger, E. (1998). *Communities of practice. Learning, meaning and identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wenger-Trayner, E., & Wenger-Trayner, B. (2015). An introduction to communities of practice: A brief overview of the concept and its uses. <https://www.wenger-trayner.com/introduction-to-communities-of-practice>.